

Rojstna ura slovenskega naroda pred tisoč štiristo leti

Obdobje evropske zgodovine od konca 4. stoletja – po vdoru mongolskih Hunov v Vzhodno Evropo, kjer so povzročili pravi potres in preseljevanje različnih (največ germanskih) plemen proti zahodu – pa do 7. stoletja, ko se je s selitvijo slovanskih plemen v Vzhodni in Srednji Evropi ter s širjenjem arabske oblasti (muslimanov) na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki to preseljevanje v glavnem nehalo in so na tleh zrušenega rimskega imperija začele nastajati nove, za poznejši čas značilne države – se še danes v svetovnem zgodovinskem zapisu navadno imenuje obdobje "preseljevanja narodov". Ime izraža prepričanje starih časov, da so "narodi" več ali manj stalne oblike človeškega življenja, ki se lahko manjšajo in širijo ali tudi propadajo ali se selijo, delijo na manjše narode ali združujejo iz manjših v večje, niso pa videli v njih spremenljive zgodovinske oblike in človeških organizmov, ki bi mogli nastajati na novo še po propadu rimskega cesarstva. Pomembni prelom zgodovine slovenskega prostora (ki mu je posvečen naš jubilejni članek) so zaradi tega navadno preprosto imenovali "naselitev Slovencev". Tudi tedaj, ko se je začetnik modernega slovenskega zgodovinskega Fran Kos pred sto leti že dobro zavedal, da je šlo ob tem le za naselitev slovanskih prednikov, iz katerih so se Slovenci šele v nekaj stoletjih izoblikovali kot posebno slovansko ljudstvo. Tako je tudi začel svojo razpravo "Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino" in drugo "Prvi nastop Slovencev v zgodovini" (1896 in 1901).

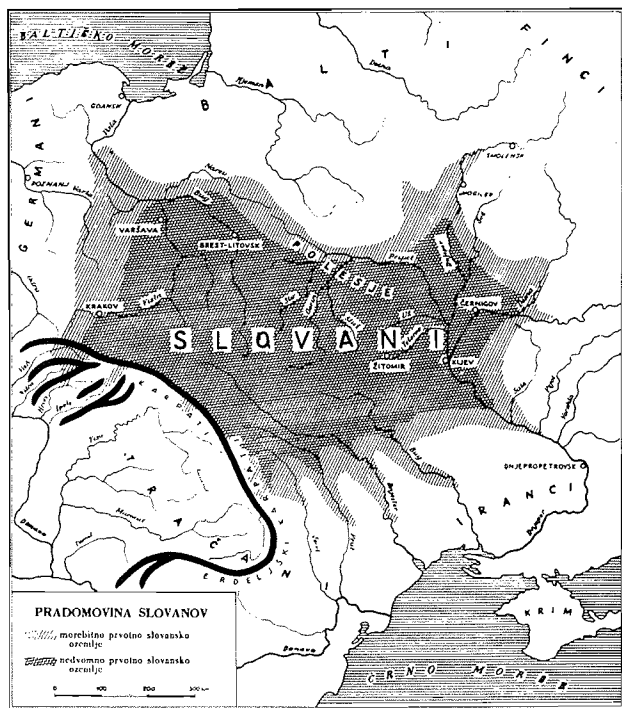
Naš naslov pa natanko izraža prav tisti značaj in prelomni pomen, ki ga ima dogajanje na naših tleh pred tisoč štiristo leti po vedenju današnje zgodovinske znanosti in vseh tistih znanosti, na katere se zgodovinske opore opira (zlasti jezikoslovja in arheologije). Prelom, ki se ga spominjamo, pomeni nič več in nič manj kot rojstno uro slovenskega naroda, začetek njegovega nastajanja, ne pa doselitev iz kake druge njegove prejšnje domovine. Saj to ne velja le za Slovence. Vsi današnji veliki in skoraj vsi majhni evropski narodi našega časa so se začeli oblikovati prav v zvezi s "preseljevanjem narodov" in po njem. Tako se je v Angležih stopilo in združilo vsaj šest plasti prebivalstva, ki so ga nanesele na Otok selitve od prazgodovine do 11. stoletja po Kr. (več predindoevropskih prazgodovinskih skupin, Kelti, Rimljani, Angli in Sasi, skandinavski Vikingi in končno romanizirani Vikingi iz severnofrancoske Normandije, pa najbrž še kdo

vmes). Za posamezne valove vemo iz arheoloških, jezikovnih ali zgodovinskih podatkov, toda Angleži kot rezultat tega zraščanja, ki se jasno kaže tudi v angleškem jeziku, se niso od nikoder priselili in tega tudi nihče ne poroča. Oni so na Otoku preprosto nastali, so prav tu doma. Podobno velja za Francoze, za Nemce in tako naprej. Saj tudi od naših sosedov vemo le za Madžare, pozne prišleke s konca 9. stoletja, kdaj so se naselili v srednjem Podonavju in se začeli po porazu pri Augsburgu sredi 10. stoletja po opustitvi nomadstva stapljati s starejšimi, v Podonavju naseljenimi skupinami prebivalstva (gotovo tudi s panonskimi Slovani, kot kaže madžarsko izrazje za poljedelska dela in orodje). Vsi drugi se pa naenkrat pojavijo s svojim imenovanjem – nekateri prej, drugi pozneje – prav tako kot slovenski predniki v Alpah in Posočju ter Istri – ne da bi kdo povedal, kdaj in kako so prišli in si osvojili prostor svojega prebivanja: tako se omenjajo naenkrat Bavarci na njihovih današnjih tleh južno od Donave sredi 6. stoletja in vprašanje, od kod in kako so se naselili, je v zadnjih desetletjih eno izmed pogosto obravnavanih zgodovinskih vprašanj. Temu se ni potrebno čuditi. Razpadanje rimskega cesarstva in umikanje njegove oblasti k obrežju Sredozemskega morja, dokler na meji med 6. in 7. stoletjem ni bila ohranjena v Evropi le še na najjužnejšem delu Balkanskega polotoka, nad nekaj pokrajinami sicer langobardske Italije in še nad posameznimi pokrajinami ob morski obali, je hkrati pomenilo propad mest v notranjosti celine, močno oslabitev romaniziranega in romanskega in na vzhodu grškega življa kot tudi ostankov drugih staroselcev, največ v različnih, od najpomembnejših prehodnih cest ali drugačnih zvez odmaknjenih, zlasti hribovskih predelih. Tako je na velikem delu nekdanjega rimskega cesarstva izginila tudi antična civilizacija z vsemi svojimi najbolj značilnimi oblikami.

Drugače je bilo le tam, kjer se je ohranila zveza z antiko bodisi z ohranitvijo – čeprav oslABLJENE – državne organizacije ali kjer je že v tem času nastala na novo, opiraje se na ostanke antične upravne ali cerkvene organizacije. Prvo velja predvsem za bizantinsko državo, drugo za nastajanje državne oblasti germanskih plemen nad največ romanskimi (romaniziranimi) staroselci v Italiji, Galiji in na Pirenejskem polotoku ter za širjenje oblasti frankovske države proti vzhodu. Hkrati s tem propadom organizacije starega sveta in njegovim zmanjšanjem ter

spreminjanjem so usihale tudi novice o spremembah na ozemlju, ki se je trgalo od področja z državno organizacijo in se utapljal v svet prazgodovinskih oblik brez civilizacije, ki jo omogoča šele pismenost in nastajanje "kulturnega" jezika na večjem prostoru. Podrobneje opisujejo samo še boje do izgube teh področij, potem pa le še vdore z izgubljenega ozemlja na svoje, še ohranjeno – o zunanjem svetu pa se pokaže le včasih kaka najpomembnejša ali z lastnimi namerami po vnovičnem širjenju oblasti zvezana novica.

Le nekaj primerov – pomembnih za širjenje Slovanov – naj pokaže, kako širok značaj so imele tiste novice, ki so se nanašale na področja, potopljena spet v somrak prazgodovine in odmaknjenosti, da so jih zapisali pisci v Bizancu ali Italiji. Ostrogot Jordanes je za čas pred l. 500 ohranil sporočilo, da je bilo "naseljeno mnogoštevilno ljudstvo Venetov", ki "se predvsem imenujejo Sloveni in Anti", od Neviodunuma ob spodnji Donavi in od Dnjestra do področja ob Visli severno od visokih gora, ki varujejo Dakijo (to so Karpati okrog vzhodnega dela kotline ob srednji Donavi).

Pradomovina Slovanov (L. Niederle)

Bizantinski zgodovinar Prokopij je opisal med 507 in 512 poraz germanskega plemena Herulov na današnjem zahodnem Slovaškem ali Moravskem, po katerem so se umaknili proti severozahodu in so šele na poti od Moravske do spodnje Labe (pri današnjem prostoru Hamburga) "šli po vrsti skozi vsa plemena Slovanov". Po teh sporočilih je bilo o slovanskih plemenih, za katera so pred (okoli) letom 100 njihovi germanski sosedi začeli uporabljati izraz "Veneti" in se je začasno (do 6. stoletja) to ime uporabljalo tudi pri nekaterih latinskih in grških avtorjih – znano le toliko, da žive na obsežnem prostoru severno od spodnje Donave in Karpatov, drugje pa jih še nikjer niso poznali niti omenjali. Ko Slovani in Anti po (okoli) letu 525 začenejo s svojimi vpadi na bizantinsko ozemlje in skuša bizantinska država (do konca 6. stoletja) ohraniti mejo na Donavi od Singidunuma do izliva Donave v Črno morje, so ti boji seveda obširno opisani, včasih s kar neverjetnimi podrobnostmi. Ko pa se je v drugem desetletju 7. stoletja ta boj končal z bizantinsko katastrofo, slede spet značilne skope vesti. Izidor iz Seville je zapisal k l. 615: "Heraklej vlada tedaj peto leto. V njegovem začetku vzamejo Slovani Rimljanom (= Bizantincem) Grčijo (= evropski del bizantinske države), Perzijci Sirijo in Egipt in zelo številne pokrajine." Bizantinski zgodovinar Teofan (u.810) je podobno skopo zapisal: "Cesar Heraklej pa je našel vse stvari bizantinske države zrušene. Evropo so namreč napravili Obri za puščavo in vso Azijo so si podvrgli Perzijci." Poslej se spet vrste le še novice o slovanskih (obrskih) napadih na ozemlje, ki je na Balkanu še ostalo bizantinsko in šele od konca 8. stoletja naprej o bizantinskih naporih po obnovitvi oblasti nad vzhodnim delom Balkanskega polotoka.

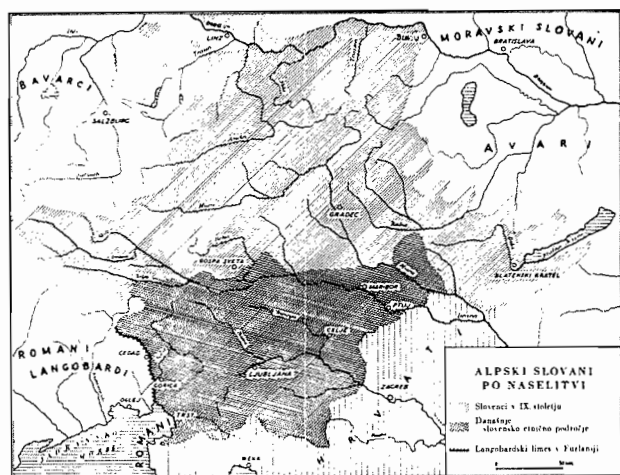
Vzporednica s padcem "Evrope" ali "Grčije" se je zgodila v prostoru od srednje Donave do severne Italije že sredi 6. stoletja, s širjenjem Langobardov. Morda že kmalu po l. 520 so zasedli Panonijo severno od Drave, 546. so dobili od bizantinskega cesarja za pomoč v boju proti Ostrogotom v Italiji večino današnjega slovenskega ozemlja (okolih mest Poetovio – če je še stalo? – in Celeje, ter Posavje od doline dolenske Krke do okoliša mesta Carnium/Kranj), v letih 568/569 so se umaknili iz Panonije in osvojili severno in del srednje Italije iz rok Bizantincev. To nam opisujejo langobardski in bizantinski zgodovinarji. S tem pa se je svet vzhodno od lango-

bardske države umaknil iz oči sveta s pismenostjo. Langobardski zgodovinarji in bizantinska Ravenna ter Rim poznajo sedaj razmere na izgubljenem ozemlju le še po bojih na svojih vzhodnih mejah, preko katerih prihaja odtlej neko novo ljudstvo, ki ga prejšnji viri tod ne poznajo. In papež Gregor je novost tega ljudstva ob meji Italije tudi dovolj jasno izrazil v pismu škofu Maksimu iz Salone (= pri Splitu) l. 600, ko je ta tožil zaradi nevarnosti "plemena Slovanov", ki groze Saloni, da v tem "tudi sam trpi z njim: vznemirjen sem, ker so skozi istrski vhod (= Vipavska dolina!) začeli siliti že v Italijo." Pa tudi oglejski patriarhi so se spominjali še v začetku 9. stoletja – tako kaže listina iz l. 811 – da je propadla podrejenost škofijskih cerkva v Karantaniji v času, ko so prišli v Italijo Langobardi.

Do vdora Langobardov v Italijo (568) gre za postopno kršenje rimske oblasti in delitev njene dediščine v poznejšem starokarantanskem prostoru med srednjo

zahodnim delom Balkana pod ostrogotsko oblastjo. Med bizantinsko vojno z Ostrogoti za Italijo se je prav to ozemlje razdrobilo: Italija s Primorjem do kraških prelazov in Istro je postala bizantinska, Panonija z zgornjim Posavjem langobardska, notranji (sredozemni) Norik do leta 560 (okoli) frankovski (še po 560 se ga osvojili Bizantinci). Leta 568 so Langobardi z osvojitvijo severne Italije (nanjo se je naslanjal tudi Norik!) združili oblast nad veliko večino današnjega slovenskega ozemlja, toda brez Panonije, ki so jo po lastnem zgodovinskem izročilu prepustili obrski oblasti. Tu se jasnost podobe neha, pred koncem stoletja pa se je prav v tem prostoru zgodil veliki, za ves čas do danes odločilen prelom, očitno zvezan tudi z znatno spremembo prebivalstva. Saj gre res le za sklepno dejanje – naselitev Slovanov v pokrajinah, ki so

Alpski Slovani po naselitvi (M. Kos)

Donavo in zgornjim Jadranom, kar je trajalo četr tisočletja. Dotlej so zgodovinarji zapisovali vse pglavltne spremembe: od leta (okoli) 400, ko je prišla pod Hune in se ločila s posebnim razvojem panonska ravnina severno od Drave, okoli 488 obrežni Norik (pri Italiji je ostal "sredozemni" v porečju Drave in Mure), do let 490–535, ko je bilo to preostalo ozemlje združeno z Italijo in

Politični razvoj v Vzhodnih Alpah v pozni antiki. 1. Meje rimskih provinc. 2. Severna meja ostrogotske države do l. 535. 3. Italijski limes po Jantschevi hipotezi. 4. Gotski, bizantinski in langobardski limes. 5. Italijski limes v 5. stoletju. 6. Področje langobardske države od 546 do 568. 7. Ozemlje, ki je bilo sredi 6. stoletja pod Franki. 8. Langobardska najdišča. 9. Letnice označujejo približen čas množične slovanske naselitve.

kot najpomembnejša vdorna pot iz Podonavja in vzhoda v Italijo doživele zlasti po letu 400 (okoli) toliko vojnih pohodov in plenilnih vdorov germanskih ter drugih nomadskih plemen, da to gotovo ni ostalo brez posledic za oblike naseljenosti in število njihovega prebivalstva – bodisi, da se je samo umikalo bolj na varno, bodisi zaradi neizogibnih človeških žrtev v teh težkih časih.

Poglavitna sprememba je sporočena na neposreden način s podatki o prebivalstvu teh pokrajin. Sezname plemen, ki so prebivala v teh pokrajinah v prvih dveh stoletjih po Kr.r., kažejo, da so na današnjem Salzburškem in vzhodnem Tirolskem živeli Alauni, Ambisonti in Saevati, na današnjem Koroškem Ambilini ob Zilji, Laianki in Ambidravi ob Dravi do Roža, Noriki v središču dežele (v Celovski kotlini) in Uperaki morda v smeri proti vzhodu do Pohorja. Gorenjsko so pokrivali Tauriski, kot njihovi zahodni sosede se omenjajo (od Julijskih Alp do Livenze) Karni. Dolenjsko so v zadnjem keltskem naseljenem valu prekrili Latobiki, na južno Notranjsko pa so segali do Postojnskih vrat Japodi, medtem ko iz Istre do območja Trsta poročajo viri o različnih manjših plemenih. Okoli l. 530 je ta podoba seveda preprostejša, že zaradi stapljanja prebivalstva v stoletjih rimske oblasti tako zaradi romanizacije kot zaradi medsebojnega mešanja ob opaznem priseljevanju od drugod in drugam. Ob morju našteva Prokopij le štiri pokrajine – Dalmacijo, Liburnijo, Istro in Benečijo ("dežala Venetiancev" = Benečanov). V notranjosti pa našteva imena ljudstev v parih od primorskih pokrajin proti notranjosti: "Siskijce in Suave" (= Suebe ali Posavce?), zahodno od njih "Karne in Nuričane", vzhodno pa "Dakijce in Panonce". Vsa ta imena, med katerimi ni nobenega mogoče povezovati s poznejšim prebivalstvom, po prelomu med 568 in okrog 600 izginejo.

Značilen je prelom v značaju novic. Opisi sprememb v izgubljenih pokrajinah prenehajo. Le posredno se kaže v njih propad cerkvene škofijske organizacije, in sicer po načinu omembe škofov na sinodah oglejskega patriarhata. Leta 579 so se udeležili sinode poleg patriarha in 11 škofov iz Benečije, 5 iz Istre in enega iz Retije tudi štirje iz poznejšega starokarantanskega ozemlja (iz Teurnije in Agunta ob Dravi na današnjem zgornjem Koroškem in vzhodnem Tirolskem ter iz Celeji in

Emone = Ljubljana). Že tedaj sta odsotna škofa iz Poetovione (Ptuj – nekateri zgodovinarji mislijo, da je škofija v Poetovionu ugasnila že konec 5. stoletja in da je v tem času živela le še utrdba na grajski planoti) in Virunuma (severno od Celovca), ki nikdar ni bil utrjen. Po l. 588 in najkasneje 590 se je ohranil v zvezi z neko sinodo seznam škofov v nekoliko drugačni sestavi: poleg patriarha jih je bilo 10 iz Benečije in štirje iz Istre, nekdanji emonski škof Patricij in celejanski škof Joannes pa sta navedena brez škofije in po vsem videzu kot begunca na patriarhovem dvoru, medtem ko iz Podravja ni več nobenega škofa. Končno, l. 591 govore beneški in recijski škofje v pismu bizantinskemu cesarju Mavrikiju o noriških škofijah v Virunumu, Teurniji in Aguntumu le v zvezi s preteklostjo, pa tudi vse drugo, kar vemo o tej prošnji na cesarja, kaže, da so navedene škofije tedaj že propadle: čeprav je bila prav usoda teh škofij pred nekaj desetletji glavni argument za prošnjo, da bi bili popustljivi do shizmatičnih škofov na langobardskem ozemlju in v Istri, dokler ne bo nad temi prostori obnovljena bizantinska oblast, noriški škofje niso niti podpisali treh pisem, za katera vemo, niti niso v zvezi s tem pisali nikakršnega svojega. Tako kažejo podatki o škofijah, da sta pred letom 579 najbrže propadli škofiji v Virunumu in Poetovionu, 588. do najkasneje 590. v Celeji in Emoni, najkasneje do 591. v Teurniji in Aguntu. Ohranile so se one v Istri in Benečiji, od Furlanije naprej. Uničenje je bilo zvezano z nasiljem, kajti v večini navedenih krajev so našli arheologi v najvišji plasti sledove požara, torej nasilnega uničenja krajev.

Že to kaže na kulturni prelom, ki ga je doživel starokarantanski prostor v zadnji tretjini 6. stoletja. To se izraža tudi v spremenjenem značaju drugih sporočil o tem prostoru, saj se nanašajo le na boje na njegovih zahodnih mejah, bodisi ob napadih vzhodnih sosedov na bizantinsko Istro, langobardsko Furlanijo ali na Bavarce, bodisi ob bizantinskih, langobardskih ali bavorskih napadih na te sosede. Imena teh sosedov so pa nova! Razen Obrov, ki jih poznajo že prejšnja bizantinska in langobardska sporočila o razširjanju njihove oblasti na srednje Podonavje ter ob bojih na Balkanskem polotoku in zanj, se v starokarantanskem prostoru kot ime napadalcev in napadenih naenkrat pojavi ime Slovani in posamezni predeli kot njihova "dežela" (provincia), okraj (regio) ali

celo domovina (patria). Različne oblike imena Slovani (Sclavi, Sclau, Sclabi, Sclauani itd.) so sprva edine, kadar gre posebej za omembe novih sosedov teh pokrajin. Uporabo imena Winidi in podobnih oblik (Vandali, listinsko 832. Uinades ob Donavi) najdemo le pri oddaljenejših kronistih germanskega izvora in v položajih zgodovinske konkretne povezanosti Slovanov v starokarantanskem prostoru s češkimi ali moravskimi (zlasti v dobi kralja Sama). Šele pozneje se je bavarski izraz "windisch", ki je pomenil vse Slované, ob širjenju fevdalcev in kmečkih kolonistov razširil tudi v slovenske predele in na Slovence. Pač pa se že ob opisu dogodkov od srede 7. stoletja naprej uveljavljata novi imeni Karantanija za deželo in Karantanci za ljudstvo, najprej pri poznejših kronistih, v virih napisanih okrog l. 800 pa že kot nesporna živa pojma tega časa (pač že vsaj okrog 100 let starejša). Z imeni Kranjska (Carniola) in Kranjci (Carniolenses), ki ju nekajkrat uporabljajo kronisti ob dogodkih iz prve polovice 8. in začetka 9. stoletja, imamo podobno zanesljivo potrditev živega pojma šele od konca 10. stoletja (prej gre morda za "učena" imena po Karnih, posneta po spisih iz antike).

Naštejmo le poglobitve novice te vrste, zlasti za desetletja okrog 600! Čeprav so se Langobardi odpravili iz Panonije 568. menda po sklenitvi prijateljske pogodbe z Obri, in nič ne vemo o kakih medsebojnih bojih v naslednji četrtini stoletja, nas l. 592 preseneti novica o sklenitvi miru med Obri in Langobardi. To je kar lahko povezati s tem, kar vemo o propadu škofijske cerkvene organizacije pred tem v Posavju in Podravju. In takoj za tem je zapisal langobardski zgodovinar Pavel Diakon – po sporočilu Sekunda iz Tridenta – dve novici o bojih med Slovani in Bavarci v letih 593 in 595 (obakrat so napadli Bavarci, prvič zmagali, drugič pa so jih Slovani z obrsko pomočjo pobili): glede na življenje pričevalca gre gotovo za boje ob zgornji Dravi, kjer so se vrstili podobni dogodki tudi še pozneje. Leta 596 je prišlo do vnovičnega sklepanja miru med Langobardi in Obri in 598 do skupnega vdora Slovanov, Obrov in Langobardov v Istro. Toda po pismu papeža Gregorja s čestitkami o "zmagi nad Slovani" (599) so bili prav ti glavni napadalci in izhodišče obrambe v Kopru kaže tudi izhodišče napada na polotok na njegovem severozahodu. Že leto pozneje je pisal papež o začetku pritiskanja ("vstopanja") Slova-

nov v Italijo skozi istrski dohod (po geografskih opisih iz tega časa so bila takšna "ravna vrata" v Italijo med gorovjem na vzhodu le v Vipavski dolini). Leta 611 so vdrli Obri (gotovo s Slovani) v Furlanijo in zavzeli in oplenili Čedad, Slovani sami pa okrog tega časa vnovič v Istro vse do njenega južnega rta pri Pulju in Nesakcijo. V zvezi z boji pri Aguntu po slovanskem napadu na Bavarce okrog l. 628 pa se je že ustalila med Slovani in Bavarci v Pustriški dolini vzhodno od Agunta tista "meja", ki jo omenja neka listina poldrugo stoletje pozneje (769 ob ustanovitvi samostana Innichen).

Vsi podatki o novosti Slovanov v starokarantanskem prostoru in hkrati novice o teh bojih so kritičnim zgodovinarjem zadoščale, da so postavljali čas prihoda naših prednikov v slovensko današnjo domovino pred leto (okrog) 590. Začetek te selitve pa so postavili takoj po odhodu Langobardov v Italijo (568). Že nove analize znanih pisanih virov in odkrivanje novih so omogočili nova spoznanja, še bolj pa že pri tem prelaganje težišča od pripovednih virov o dogodkih na dokumente brez takega namena (npr. na sklepanje po seznamih škofov na sinodah). Zlasti pa se je spreminjalo znanje s širjenjem sodelovanja med različnimi znanostmi in njihovimi rezultati, kar je razširilo zgodovinske vire o preteklosti na široka nova področja preostankov nekdanjega življenja: na arheološke najdbe in njihovo sistematično analizo; na rezultate raziskovanja zgodovine jezikov in oblik ljudskega govora (dialektov); na sistematično analizo različnih oblik preostankov v geografskem prostoru – tipov krajevnih imen, oblik naselbin in načinov razdelitve zemljišča v parcele in med kmečkimi gospodarstvi, oblik starega kmečkega gospodarjenja, pastirstva, obrtne tehnike in njenih izdelkov (arheologija) in podobnih mnogoterih stvari. Le kratko bom povzel najvažnejše rezultate tega več kot sto let trajajočega in postopno napredujočega raziskovanja slovenskega zgodovino-pisja in vseh drugih znanosti, ki jih je moral zgodovinar pri tem delu v mnogočem uporabljati kot temelj raziskovanja (če bi kdo rad vedel o tem več, je marsikaj – tudi z deli, s katerimi je lahko stvarjem slediti še globlje – zapisanega v komentarju k "Zgodovini Langobardov" langobardskega kronista Pavla Diakona, izšlo v Mariboru 1988, str.321 do 422).

Preiskovanja slovenskega jezika in izvora nekaterih

potez posameznih dialektov ter razmerja starosti in medsebojnega položaja plasti velikega števila krajevnih imen, ob Donavi med Dunajem in Trauno in v Alpah južno od tod, je pokazalo, da sta se v starokarantanskem prostoru med Donavo in zgornjim Jadranom srečala dva glavna kolonizacijska tokova različnega izvora in različne starosti (manjših mešanj je bilo po pričevanju majhnih toponimičnih baz gotovo še več). Starejši je prihajal s severa iz prostora zahodnih Slovanov skozi Moravska vrata že okrog 550. in zajel prostor približno med spodnjo Trauno in Dunajem ob Donavi, nato pa se širil proti jugu v notranjost Alp, kot kažejo nekatera značilna krajevna imena (zlasti približno poldruga desetina iz imena plemena Hrvatov – s prvotno domovino ob zgornji Visli – po drobcih, ki jih je ta val nosil s seboj), ob Murici in zgornji Muri in na Koroško do zgornje Glane, pa še z nekaj kraji ob srednji Muri. Morda se je po odhodu Langobardov ta val širil proti jugu tudi v Panoniji, kot menijo nekateri arheologi.

Glavni naseljevalni val – zlasti glede na današnje slovensko ozemlje – pa je prišel nekoliko pozneje z vzhoda in je bil zvezan z Obri. Potem ko so Obri po triletnem obleganju (579–582) zavzeli Sirmium (Sremska Mitrovica) – ključ do napadov na Balkanski polotok in proti zahodu – so se obrnili najprej na jug in so po pričevanju bizantinskih virov od 584 do okrog 600 (delno še do obleganja Carigrada 626) povezovali vse slovanske napade in širjenje na Balkan, pa tudi proti zahodu (prim. sklepanja miru in zavezništva z Langobardi!). Do l. 586 jih je pritegoval predvsem plen na bizantinskem Balkanu, ko pa so jeseni 586. spoznali po brezuspešnem obleganju Soluna, da so tu oplenili, kar je bilo mogoče (vsa mesta severno od tod!), so se začeli obračati proti zahodu. Spričo tega so se začeli pred njimi umikati tod poprej naseljeni Slovani in se širiti – včasih tudi z obrsko pomočjo (boj z Bavarci ob zgornji Dravi 595!) – ob rekah navzgor v hribovsko področje. To širjenje moramo povezati s tem, kar smo že spoznali, v naslednjo kronologijo osvajanja: Do okrog 580. so Slovani zasedli Panonijo, dolino Mure in vzhodno Koroško, do okrog 587. ali 588. Celjsko kotlino, Ljubljansko kotlino in Ziljsko dolino, okrog 590. zgornjo dolino Drave in ozemlje do Soče. Tako je pred 1400 leti drugi in poglobitveni slovanski naselitveni val sorazmerno hitro, v nekaj letih, zajel skoraj vse poznejše slovensko ozemlje in se pomešal na

njem s starejšim naselitvenim valom. Seveda so se ob mejah stvari spreminjale tudi še pozneje in ponekod še kar dolgo časa (Vipavska dolina je bila osvojena v začetku 7. stoletja, Beneška Slovenija v začetku 8. stoletja in v Furlanski ravnini so nastajale slovenske vasi ob patriarhovi kolonizacijski dejavnosti še po koncu madžarskih vpadov po l. 967; podobno je mogoče deliti v različna časovna obdobja naseljevanje severne Istre: okrog l. 600 prostor severno od Čičarije in zahodno od roba Tržaške kotline, med l. 788 in 804 prostor okrog Buzeta ob Mirni, nato postopno med Dragonjo in Mirno proti morju, v Koprščini in okrog Trsta pa še v 11. in 12. stoletju). Toda odločilni prelom se je zgodil do leta (okrog) 590 pred 1400 leti. Odtlej se je začel na teh tleh oblikovati nov poseben slovanski narod, Slovenci. Tod smo nastali in naša dežela je v najpopolnejšem pomenu besede naša domovina.

Le z nekaj kratkimi potezami bom še poskusil ponazoriti pomen preloma z naselitvijo Slovanov za ves poznejši razvoj na naših tleh. Preučevanje zgodovine naseljevanja nekdanjega in današnjega slovenskega ozemlja je pokazalo, da so se priseljeni Slovani sprva naselili prav na tistem že kultiviranem zemljišču, primernem za obdelavo, ki je bilo plod že vsaj poldrugo tisočletje trajajočega poljedelskega gospodarjenja in pastirstva na teh tleh. Šele srednjeveška kolonizacija po l. 1000 je začela krčiti gozdove, ki so jih pustili nedotaknjene v starejši železni dobi (okr. 800 do 400 pred Kr.r.). Enako trdna je ugotovitev, da je del staroselcev gotovo preživel prihod Slovanov in se (vsaj do 9./10. stoletja) z njimi združil in tako gotovo pomeni tudi eno izmed korenin oblikovanja slovenskega naroda.

Toda prostor, ki so ga Slovani osvojili med Donavo in zgornjim Jadranom konec 6. stoletja in na katerem se je odtlej začel oblikovati novi slovanski narod (od 7. stoletja naprej sprva pod imenom Karantanci), se je ob prehodu iz sveta antične civilizacije v zgodnjersrednjeveško nepismeno in v marsičem prazgodovinskim oblikam blizko življenje spremenil v vrsti bistvenih potez vsakdanjega življenja. Najpomembnejša sprememba je bila gotovo propad mest. Obri in Slovani so jih zavzeli in oplenili, nato pa so jih Slovani pustili propasti, saj jih njihovo gospodarstvo še ni potrebovalo. Drugače je bilo le ob morskem obrežju od Trsta do Pirana (ali Umaga). V notranjosti je nastalo vnovič področje brez meščan-

skih naselbin (ne le v družbenem, marveč tudi gospodarskem pogledu), zgolj agrarna pokrajina, v kateri so se začela meščanska središča trgovine in obrti vnovič nanovo oblikovati šele čez pol tisočletja (po letu 1100). Obseg preloma spričuje tudi presenetljivo veliko zmanjšanje števila arheoloških najdišč kot prič nekdanje naseljenosti. Primerjava najdišč iz "rimske dobe" in obdobja "preseljevanja in zgodnjega srednjega veka" (vsaka med njima zajema časovno približno pol tisočletja) kaže na ozemlju republike Slovenije 1261 najdišč iz rimskega časa in 135 iz dobe selitev in zgodnjega srednjega veka (razmerje med obojima je torej 9,34:1, drugih je le 9,86% vsote obojih najdišč). Pri tem grobišče na Pristavi na Bledu, kjer so na istem prostoru zapored pokopavali najprej staroselci in pozneje Slovani, kar gotovo pomeni, da so se srečali, dokazuje nedvomno telesno razliko med obema zaporednima vrstama prebivalstva, ne pa samo civilizacijskih razlik glede oblik okrasja in podobnih stvari.

Podobne pretresljive prepade med antiko in slovansko dobo kažejo različne druge oblike "dediščine". Vodna imena (rek, rečic, potokov in jezer) so bila glede svojega izvora in značaja jezikoslovno sistematično in v celoti preiskana (Fr. Bezljaj). Preiskava jih je zajela na vsem slovenskem ozemlju (v obsegu etničnih meja okrog 1900), vsega 1436 (isto ime ima pogosto seveda po več voda!); iz predslovanske dobe jih izvira vsega 88, manj kot 6%. Pri krajevnih imenih je tako ugotavljanje težje, ker za antiko nimamo krajevnih seznamov, ki bi jih lahko primerjali z današnjimi – mnogo krajev pa je poleg tega nastalo seveda šele med srednjeveško poznejšo kolonizacijo. En primer pa vendar lahko uporabimo: Na Gorenjskem in v zgornjem Posočju navaja nek opis, čigar temelj se nanaša na prva desetletja 6. stoletja (v ostrogotski dobi), 25 krajev z imenom "civitas"; preko preloma v slovansko dobo se je med njimi ohranilo le eno samo Carnium/Kranj (24:1 pomeni le 4%).

Ob tem nas ne sme presenetiti, da so bistvene spremembe tudi v različnih oblikah vsakdanjega življenja. Predvsem velja to za poljedelstvo, kjer je propadla rimska delitev zemljišča med poljedelske enote in je poznejša nastajala nanovo, prav tako, kot je tudi srednjeveška oblika poljedelskega gospodarjenja (kmetija, huba, grunt so vsa imena neslovenskega izvora iz srednjega veka) uvedena v okviru organizacije srednjeveškega zemlji-

škega gospodstva. Nova je poljedelska tehnika in se razvija spet iz neantičnih podlag, od zgodnjega srednjega veka naprej; pri lončarstvu so slovenski lončarji vnovič začeli uporabljati lončarsko kolo (v antiki so ga tudi že poznali!) šele spet po l. 1000. Primere te vrste bi mogli še dolgo naštevati, pa naj bo dovolj.

Ohranjeni del vodnih imen, enako tudi posamezna krajevna imena po imenu "Vlahi", "Lahi", kot so Slovani imenovali staroselce, ter ona, ki so se ohranila iz antike (v notranjosti redkejša, pogostejša proti zahodni slovenski meji z Romani in Bavarci), pa seveda vendar pričajo o srečanju z vlaškimi staroselci. V gospodarstvu se izraža to srečanje predvsem v dediščini pri planinskem pastirstvu (v tehniki in izrazih), v obliki različnih predmetov (loncev, okraskov), čeprav so bili izdelani z drugačno obrtno tehniko. V teh pogledih je bil drugačen razvoj le v Istri, kjer se je zaradi stoletja trajajočega mirnega širjenja slovanske kolonizacije proti romanskim mestom ob morskem obrežju in s prevzemanjem polj, katerih obdelavo so mestni prebivalci po l. 1000 vse bolj prepuščali slovanskim priseljencem, v gospodarstvu ohranilo bistveno več dediščine iz antike tako glede organizacije kot glede poljedelske tehnike in oblik orodja. Preseneča nas pa ob vsem tem vpliv Vlahov na nekatere oblike slovanskega duhovnega življenja. Narodopisci ugotavljajo takšno dediščino pri vsebini nekaterih starih slovenskih ljudskih pesmi in glede oblike nekaterih njihovih melodij (sorodnih z nekaterimi oblikami na nekdanjem kelt-skem prostoru v Franciji in Švici). Gotovo so Vlahi sodelovali tudi pri širjenju krščanstva med Karantanci od 8. stoletja naprej in morda še pri čem drugem.

Tako že začetki slovenske zgodovinske poti pred 1400 leti, ki je do danes vtisnila svoj pečat naši zemlji – saj smo na vsem slovenskem ozemlju danes nesporno nosilec najstarejšega na njem živega jezika –, kažejo vso zapletenost rojstva in življenja tudi majhnega naroda. To velja tudi za vse poznejše čase, v katerih je prava zgodovinska redkost, da se je mogel ohraniti takšen narod na tako preprihanem ozemlju skozi obdobje tisoč let trajajoče nesvobode in mnogoterega poznejšega priseljevanja še novih kolonistov. In vendar smo doživeli do konca 19. stoletja še pod tujo oblastjo vnovično dozorelost slovenskega naroda v modernem smislu in v našem stoletju tudi njegov lastni poseg v odločanje o svoji bodočnosti.

Bogo Grafenauer